

„LIETUVOS ĮVAIROVĖS CHARTIJOS ASOCIACIJOS“ SIŪLYMAI VIEŠŲJŲ PIRKIMŲ TARNYBOS PARENGTOMS GAIRĖMS DĖL SOCIALIAI ATSAKINGŲ PIRKIMŲ

2025 m. spalio 13 d.

Viešųjų pirkimų tarnyba parengė socialiai atsakingų [pirkimų gaires](#), kuriomis perkančiosios organizacijos atsirenkant tiekėjus skatinamos atsižvelgti ne tik į kainą ar kokybę, bet ir į tai, kaip įsigytos paslaugos ar prekės veikia visuomenę, kokį socialinį pokytį kuria.

Lietuvos įvairovės chartijos asociacija teikia tikslinius pastebėjimus ir pasiūlymus galimam Gairių tobulinimui.

1. Dėl šiuo metu privalomų priemonių įtraukimo į socialinių kriterijų sąrašą

Šiuo metu **dalį priemonių, nurodytų Gairėse, jau yra privalomos pagal galiojančius teisės aktus.**

Dėl šios priežasties atskiras tokių socialinių kriterijų išskyrimas viešųjų pirkimų kriterijuose gali būti perteklinis ir neefektyvus. Tokia praktika gali sudaryti terpę nesąžiningam elgesiui, kai pirkimo vykdytojai, siekdami formaliai atitikti socialinius reikalavimus, deklaruoja įgyvendinančias priemones, kurios iš tikrųjų jau yra privalomos pagal įstatymą. Tai ne tik iškraipytų konkurencinę aplinką, bet ir galėtų sumenkinti socialinių kriterijų poveikį, nes vietoje realių socialinių inovacijų dėmesys būtų sutelktas į minimalių, jau teisės aktuose įtvirtintų, standartų vykdymą.

Nemažai priemonių, numatytų įgyvendinant lyčių lygybės ir nediskriminavimo kitais pagrindais srityje, jau yra privalomos pagal Darbo kodeksą. Pavyzdžiui, Gairėse esanti priemonė „tiekėjas sutarties vykdymo metu užtikrina darbo sąlygų/aplinkos prieinamumą tiesiogiai sutartį vykdantiems darbuotojams, turintiems negalią. Socialinis kriterijus negali būti nustatomas, jeigu dėl tokių priemonių bus neproporcingai apsunkinamos tiekėjo pareigos“ iš esmės nustato tą patį, ką ir Darbo kodekso 26 straipsnio 2 dalies 6 punkte numatyta pareiga darbdaviui. Gairėse numatyta priemonė turėtų Lygių galimybių veiksmų planą jau yra privaloma pagal Darbo kodekso 26 straipsnio 6 dalį.

Siūlome:

- atlikti išsamią socialinių kriterijų peržiūrą ir pašalinti tuos aspektus, kurie dubliuojasi su esamais reikalavimais. Tai padėtų išvengti perteklinio reguliavimo ir užtikrintų, kad socialiniai kriterijai kurtų papildomą pridėtinę vertę ir iš tikrųjų prisidėtų prie socialinių pokyčių.

2. Dėl siūlomų atlikti veiksmų, o ne orientacijos į tikslą bei rezultatą

Gairėse **rekomenduojami atlikti konkretūs veiksmai, o ne orientuojamasi į siekiamą rezultatą.**

Pagal bendrą ES valstybių praktiką viešuosiuose pirkimuose, kuo daugiau reglamentuojami procesai, tuo didesnė administracinė našta tenka pirkimo vykdytojams. Griežtas ir detalus reguliavimas ne visada užtikrina geriausią rezultatą – siekdami atitikti formalius reikalavimus, pirkimo vykdytojai gali laikytis tik taisyklių raidės, nesukurdami tikrosios pridėtinės vertės pirkimo objektui ar visuomenei.

Tokią riziką randame ir Gairėse, kuriose pateikiamos konkrečių veiksmų rekomendacijos. Pavyzdžiui, pirkimo vykdytojai raginami atlikti rinkos tyrimus ar konsultacijas, turėti bent dvi lygių galimybių politikos įgyvendinimo priemonės, tarp kurių būtų ir tokia: „pirkimų vykdytojas vieną sutarties vykdymo dieną paskiria [žmonių su negalia] įtraukties dieną“.

Gairėse nurodant minėti konkrečią dieną neindikuoja siekiamo kokybinio rezultato. Įmonė gali formaliai paskelbti dieną žmonių su negalia diena, tačiau nesiiimti jokių apčiuopiamų ir į pokytį orientuotų veiksmų.

Manome, kad Gairėse vartojama formuluo­­tė „Pirkimo vykdytojas turi įsivertinti, ar nustačius šį reikalavimą nebus dirbtinai apribota konkurencija“ būtų pakankama. Taip pat galima nustatyti, kad pirkimo vykdytojas galėtų pateikti tokio vertinimo pagrindimą, kurį prireikus Viešųjų pirkimų tarnyba galėtų įvertinti kaip pagrįstą arba ne. Bet reikalavimas „atlikti vertinimą“ nurodant priemonės, kaip tai padaryti, sukuria tiek biurokratinę pareigą, tiek atveria kelią galimam piktnaudžiavimui.

Siūlome:

- vengti tokių formuluočių, kurios indikuotų ne siekiamą rezultatą, o konkrečias priemones. Vadovaujantis esamu kriterijaus aprašymu, nei pirkimo vykdytojas, nei Viešųjų pirkimų tarnyba negalėtų užginčyti netinkamo kriterijaus įgyvendinimo.

3. Dėl socialinių kriterijų siejimo su pirkimo objektu

Gairėse **nustatyta, kad „kriterijai turi būti susiję su pirkimo objektu“, o ne su tiekėjo savybėmis, tačiau išsamaus paaiškinimo, ką tai reiškia, nėra.**

Jei nurodoma, kad kriterijus negali būti siejamas su tiekėjo savybėmis, gali kilti klausimas, kaip tinkamai įgyvendinti kriterijų, pagal kurį reikia turėti lygių galimybių politikos įgyvendinimo priemones? Kaip toks kriterijaus įgyvendinimas gali būti susijęs su pirkimo objektu, bet ne su tiekėju?

Siūlome aiškiau apibrėžti reikalavimą dėl kriterijaus taikymo sąsajų su pirkimo objektu. Šiuo tikslu rekomenduojame remtis tiek Europos Sąjungos Teisingumo Teismo (ESTT) praktika, tiek Direktyvoje 2014/24/ES pateikiamais išaiškinimais. Pavyzdžiui, siekiant pirkimo procedūrose geriau atspindėti socialinius aspektus, perkančiosioms organizacijoms turėtų būti leidžiama naudoti su visais darbų vykdymo, prekių tiekimo ar paslaugų teikimo gyvavimo ciklo etapais susijusius kriterijus.

Direktyvos preambulėje taip pat nurodoma, kad kriterijai, susiję su prekių gamybos arba teikimo procesu, galėtų būti, pavyzdžiui, nuostata, kad gaminant produktus, kurie perkami, nebuvo naudotos toksinės medžiagos, arba kad perkamos paslaugos yra teikiamos naudojant efektyvaus energijos vartojimo įrengimus.

Siūlome:

- prie kiekvieno kriterijaus pateikti daugiau pavyzdžių, kokiais atvejais jie gali būti taikomi (pavyzdžiui, kai prekės perkamos tiesiogiai iš gamintojo, aktualūs socialiniai kriterijai, susiję su prekių gamyba (gaminant prekes įdarbinami remiami asmenys ir pan.), tuo metu kai prekės yra perkamos iš tarpininkų, šis kriterijus gali būti neaktualus.

4. Dėl Sąžiningo darbo užmokesčio mokėjimo kriterijų

Gairėse **Sąžiningo darbo užmokesčio mokėjimo kriterijus yra siejamas tik su darbuotojams mokamo užmokesčio mediana** ir kiek ji atitinka tam tikros ūkio šakos vidutinę mėnesio algą ar vidutinį valandinį atlygį.

Atsižvelgiant į tai, kad Lietuvoje kasmet fiksuojamas apie 10 proc. atlygio skirtumas pagal lytį, o kai kuriose srityse šis skirtumas dar didesnis, bei į tai, kad Gairėmis siekiama užtikrinti socialinį pokytį,

Siūlome:

- į šio kriterijaus įgyvendinimą įtraukti darbo užmokesčio, mokamo vyrams ir moterims, skirtumo įvertinimą. Siūlome leisti perkančiajai organizacijai įvertinti, ar tiekėjo ir subtiekiejo, jeigu jis pasitelkiamas, darbuotojams mokamo darbo užmokesčio moterims ir vyrams per paskutinius 12 mėnesių (arba nuo įregistravimo dienos, jeigu veikla vykdoma trumpiau) vidurkio skirtumas nėra didesnis nei, pavyzdžiui, 7 – 15 proc., priklausomai nuo srities.

5. Dėl biurokratinės naštos siekiant užtikrinti tinkamą kriterijų įgyvendinimą

Siūlomi **socialiniai kriterijai, kaip jie šiuo metu aprašyti, reikalaus reikšmingų žmogiškųjų išteklių tiek dėl didėjančio darbo krūvio, tiek dėl specifinių kompetencijų poreikio.**

Vykdant šių kriterijų įgyvendinimo priežiūrą, perkančiosioms organizacijoms teks skirti papildomo laiko ir pastangų vertinant, kaip tiekėjai atitinka keliamus reikalavimus, stebint, ar nustatytos priemonės duoda norimą socialinį poveikį.

Tai gali sukelti iššūkių tiek organizacijoms, kurios neturi pakankamų vidinių žmogiškųjų resursų, tiek rinkoje, kurioje gali pritrūkti specialistų, galinčių kvalifikuotai atlikti šias užduotis.

Gairėse numatyta, kad „Pirkimo vykdytojas gali nurodyti (jei reikalinga), kad tiekėjas [1 (vieną) kartą per ketvirtį] (arba kitas pirkimo vykdytojo nurodytas terminas) privalo teikti ataskaitas, kuriose turi būti nurodytas įdarbintų nepalankioje padėtyje esančių asmenų skaičius ir atliktos užduotys.“ Nors tai pateikiama kaip pasiūlymas, manome, kad tikrinimas, kokias užduotis atliktų įdarbinti asmenys, stipriai padidintų pirkimo vykdytojų administracinę naštą, ir kartu išaugtų pirkimo vykdymo priežiūros kaštai.

Gairėse nurodoma, kad tikrinant pirkimo įgyvendinimo tinkamumą renkami tik tokie duomenys ir tik toks jų kiekis, koks reikalingas. Tačiau nėra aišku, kiek konkrečiai duomenų turėtų būti renkama, ypač turint omenyje, kad galimų rinkti dokumentų spektras yra labai platus („asmens su negalia pažymėjimo kopija; slaugomo asmens darbingumo lygio ir individualių poreikių pažymos arba pažyma iš SODROS, <...> deklaracija, iš kurios matytųsi, <...> jei įdarbinamas (-i) (paskiriamas (-i) vykdyti sutartį) asmuo (-enys), kuriam (-iems) suteiktas pabėgėlio statusas ar perkeliamojo asmens statusas“).

Siūlome:

- atsisakyti reikalauti pateikti duomenis, kurie yra prieinami valstybės institucijose (pavyzdžiui, atsisakyti reikalavimo pateikti asmens su negalia pažymėjimą, kadangi tai yra jautrus su

sveikata ir asmens privačiais duomenimis susijęs klausimas, tuo tarpu Sodra turi skaičių apie asmenis su negalia kiekvienoje darbovietėje).

- socialinių kriterijų įgyvendinimą vertinti per pasiektą socialinį pokytį (pavyzdžiui, yra svarbu, kad remiamas asmuo yra įdarbintas vykdant pirkimą tam tikrai funkcijai atlikti, tačiau nereikėtų tiekėjų apkrauti papildomais reikalavimais fiksuoti, kokius konkrečius darbus asmuo atlieka ir atitinkamai apkrauti pirkimo vykdytojų renkant ir vertinant tokią informaciją.

6. Dėl nepakankamai aiškiai apibrėžtų kriterijų ir priemonių

Formuluojant socialinius kriterijus svarbu aiškumas ir objektyvumas. Europos Sąjungos Teisingumo Teismas (ESTT) savo sprendimuose *Wienstrom* (C-448/01)¹ bei *Concordia Bus Finland* (C-513/99) yra pabrėžęs, kad kriterijai turi būti aiškūs ir neturėti perteklinės interpretacijos laisvės.

Pagal Sąžiningos prekybos kriterijų pirkimo vykdytojas gali nustatyti, kad tiekėjas naudotų specialų ženklą, įrodantį, kad perkamos prekės atitinka sąžiningos prekybos reikalavimus. Gairėse nurodyta, kad pirkimo vykdytojas gali pripažinti bet kurį tiekėjo pateiktą ženklą, kuriuo patvirtinama, kad prekės, paslaugos ar darbai atitinka pirkimo vykdytojo reikalavimus. Tai reikštų, kad pirkimo vykdytojas neturi teisės vertinti ar ginčyti naudojamo ženklo tinkamumo.

Netikslumų ir neaiškumų yra ir kitose Gairių nuostatose. Pavyzdžiui, aprašant šeimos ir darbo įsipareigojimų derinimą nurodyta, kad tiekėjas darbuotojams turi suteikti bent vieną papildomą laisvą dieną paliekant nustatytą darbo užmokestį, tačiau nenurodyta, per kokį laikotarpį (savaitę, mėnesį ar metus) ši diena turi būti suteikta.

Siūlome:

- atsižvelgti į Direktyvos 2014/24/ES 43 straipsnį ir nurodyti, kad pirkimo vykdytojas tinkamu pripažįsta ne bet kurį tiekėjo pateiktą ženklą, bet tik tą, kuris suteiktas remiantis atitinkamais standartais (kaip nurodyta Direktyvoje - ženklinimo reikalavimai grindžiami objektyviai patikrinamais ir nediskriminaciniais kriterijais, ženklinimas nustatomas taikant atvirą ir skaidrią procedūrą, ženklinimo reikalavimus yra nustačiusi trečioji šalis ir t.t.).
- tiksliai įvardinti laikotarpį dėl papildomų laisvų dienų gairėse, siekiant išvengti skirtingo kriterijaus interpretavimo. Jei pirkimams taikomi reikalavimai bus nepakankamai konkretūs, gali kilti sunkumų tiek perkančiosioms organizacijoms, tiek tiekėjams, o tai gali lemti teisinius ginčus ar konkurencijos ribojimus (kaip, pavyzdžiui, ESTT byloje *Europos Komisija prieš Nyderlandus* (C-368/10)²).

¹ Europos Sąjungos Teisingumo Teismas, byla C-448/01, 2003 m. gruodžio 4 d., oficiali svetainė, <https://curia.europa.eu/juris/document/document.jsf?text=&docid=48779&pageIndex=0&doclang=en&mode=lst&dir=&occ=first&part=1&cid=7178849>

² Europos Sąjungos Teisingumo Teismas, byla C-368/10, 2012 m. gegužės 10 d., oficiali svetainė, <https://curia.europa.eu/juris/document/document.jsf?docid=122644&doclang=LT>